Зографъ (№ 1725 въ музея). Съдържа въ себе си житието на Іоан. Рилски, часть отъ канона му и стихове.

Жит. нач. Прпбный оць нашь Іwнь бысъ родомь блъгаринь. рождениемъ. ѿ всеи нарицаемыѧ Скрина. виж. 1-е Моск. изд. Пролога, 1641 г., подъ 19-мъ Окт. сл. выше. № 24 (1706).

Откжслякъ отъ служебната Минея за м. Декемв., на пергаментъ полууст. б. писмо отъ XIV—XV в., въ л., на 2 л. — Зографъ (№ 724 въ музея). Съдържа въ себе си 1-та и 3-та пѣсень отъ канонитѣ на Акилина и Трифилия.

Листъ отъ служеб. Минея за м. Августъ, на пергамент. полууст. б. писмо отъ XII в. Балканъ [1]).

(№ 1727 въ музея). — Описанието на тоя листъ има въ Древн. Памети. юсоваго письма, И. И. Срезневскаго, стр. 65 и 213.

Москва, 2. Януарий 1889 г. *Г. И. Капчевъ.*

ОТЪ ВИТОША ДО РОДОПА.

(България, Румелия и Турция.)

Пѫтни бѣлѣжки прѣзъ 1883 година.

(Продължение отъ IX книга.)

Отъ вододѣла при куллята. слѣзохме надолу по една коритата поляна, отъ двѣтѣ страни на която сѫ проточени въ Ардиното корито два зѫба отъ сѣверо-източния Родопинъ гребень, който захваща отъ върха Крушово (вододѣлъ на Мѣста, Арда и Марица), ѝвие са въ разни посоки и са свършва въ една равнина при Одринъ, дѣто са сливѫтъ Марица и Арда, на които казания Родопинъ гребень е вододѣлъ[2]). Отъ казанитѣ два зѫба, едина ни остава отъ лѣво; той е по-дългъ, простира са до с. Устово, дѣто и са свършва съ една равнина, при която са сливѫтъ рѣкиіѣ *Бѣла* и *Чърна*. Другия гребень е по-кѫсъ и много стръменъ; той са свършва малко по-долу

[1]) Балканъ трѣбва да са разбира, че е зетъ нѣгдѣ въ Балкана. Или въ Казанлѫкъ, защото Григоровичъ е минувалъ въ пѫтишествието си прѣзъ тия мѣста и е зелъ рѫкописи (Б. Р.).

[2]) Соф. Пер. Сп. XXIII—XXIV. 659.

отъ мѣстото дѣто пѫтуваме сега, съ единъ ѫгълъ между *Длъбокия* и *Сухия* долове. Двѣтѣ страни на коритатата поляна сѫ биле до скоро чести елови гори, ала сега личѫтъ само обгорѣлитѣ имъ пьнове. Тѣ ни научявѫтъ, че просташка рѫка е пожарила тия нѣкога гиздави гори, за да си растворя мѣсто за посѣвъ и да прибере поне първата слѣдъ пожара жьтва, нѣколко кила повече ръжь. Коритатата поляна, постьпенно са вдълбочава, до дѣто отъ вѣчно зеленеьѫщитѣ са тукъ-тамѣ блата, една малка долчинка зашюртява и приема името *Сухия-Долъ*. Като изминахме полянката и залѣзахме по лѣвата страна на долчинката, видѣхме безбройни голѣми и малки ели и борики, изсѣчени и натъркаляни по двѣтѣ страни на дола. Приготвени бѣхѫ за пожаръ. Тамамъ щѣхъ да отворя дума и да поговоря Данийлу за това, Пангаля захвана да го осѫжда, за гдѣто щомъ залѣзахме въ *Турска земя*, скри гуглата въ джобъ и тури на главата си аленъ фесъ съ пюскюль. Пангаля ми каза: „Видишь ли Христаки! Нашесу христеанцку и боалгарску е ду синруасъ, ду кулля-са. Ала нѣма кусуръ жанумъ, Даниилу му са соай пада, оти са варти пу кунаканъ.“ — „Тоай, стрику Воалчо, тоай, гльоадай си рабута, има Госпуть и за насъ“, му отговорихъ и слѣдвахме пѫтя си по Дере-Кьовско землище.

Слѣдъ 20 мин. вървение по лѣвата страна на Сухия-Долъ къмъ юго-източна посока, пѫтя са раздѣля на два клона: едина отива низъ дола и излиза подъ Долно-Райково, дѣто дола са влива въ Черна-Рѣка, а пѫтя влиза въ главния околийский пѫть; по него пѫть вървѫтъ Устовци, когато са врьщѫтъ отъ Пловдивско прѣзъ срѣдния проходъ между Чепеларе и Ахѫ-Челебийско, т. е. прѣзъ прѣвала Куллята; другия пѫть са отбива къмъ дѣсно, закълчюва са, прѣсича дола и въ юго-западна посока върви къмъ пл. *Джабраилица* за Горно-Райково. Опростихме са съ съпѫтницитѣ си калайджии отъ Устово, които отивахѫ низъ дола за Устово, та че по втория пѫть прѣбродихме бистрия долъ и минахме на дѣсната му страна, за да изминемъ гористото стрьмно бърдо, което са спуска отъ главното стьбло (граница между Румелия и Турция) между *Студенецъ* и *Куллята* и са свършва съ остръ ѫгълъ тамъ, дѣто въ *Сухия-Долъ* са влива *Длъбокия-Долъ*. Пѫтя, който върви прѣзъ това бърдо и прѣсича острия му ѫгълъ, е много лошь и каменливъ. Подграждалъ го е нѣкога нѣкой благодѣтель съ камьне, но подградката е вече растурена. На едно мѣсто близо до Длъбокия-Долъ, пѫтя толкова е лошь, щото слѣзохме отъ добитъцитѣ. Пангаля и тукъ показа лицѣмѣрно и скѫперническо доброжелателство, като прѣдложи Даниилу, Михалу да *обрекѫтъ* по едно бѣло меджидие, а самъ той да вземе върху си грижата за испровaждание отъ Райково единъ дюлгеринъ, да подгради разваления пѫть.

Минахме лошия пѫть, прѣминахме Длъбокия-Долъ и са въскачвахме нагорѣ по едно ребро на друго едно бърдо, което тоже отъ главното стьбло са впуща въ Ардиното корито по юго-източна посока. Това бърдо е просѣчено отъ къмъ сѣверо-истокъ съ Длъбокия-Долъ и Сухия-Долъ, а къмъ юго-западъ съ Джабраиловъ-Долъ,

който между Горно-Райково и Пашмаклж са влива въ Черна-Рѣка; юго-источнитѣ му поли са минжтъ отъ Черна-Рѣка. По сѣверо-источнитѣ ребра на тоя гребень сж разложени селата Левочюво и Писаница, по южнитѣ ребра — Дунюво и Хасовица, а по южнитѣ му поли до Черна-Рѣка лѣжжтъ, по-голѣмата часть отъ Горно-Райково и малка часть отъ Долно-Райково.

По стрьменъ и закалкатенъ пжть, посрѣдъ пожарища отъ опустошени елови гори, ний са искачихме на върха на бърдото *Джабраилица* — вододѣлъ на Длъбокия-Долъ и Джабраилския-Долъ — дѣто пасяше едно голѣмо стадо дойни овце. Мандрата оставаше малко на дѣсно отъ пжтя, въ единъ завѣтъ отъ къмъ страната на Длъбокия-Долъ. Тамъ, дѣто пжтя прѣсича бърдото, за да са спусне къмъ Райково, имаме една равна поляна, която постъпенно са издига къмъ сѣворо-западъ, додѣ са присъедини къмъ главния гребень при върха *Студенецъ*, отъ дѣто тоже са спуща единъ пжть за Пашмаклж и другъ за Райково, послѣдния отъ които слиза на поляната, дѣто сме сега и влиза въ пжтя Куллята — Длъбокия-Долъ — Джабраилица. Поляната, за която сега е думата, са зовѣ *Джабраилица-Планина*, върха, по който тя са скопчюва съ сѣверо-источния Родопинъ гребень, са нарича *Джабраилъ-Тепе*, низъ който са образува дола *Джабраилски*.

Ний са спрѣхме да починемъ малко на поляната, отъ дѣто има много пространенъ изглѣдъ върху една голѣма часть отъ широкитѣ Родопи, тая неизучена още българска Швейцария. И въ двата дола, отъ двѣтѣ страни на Джабраилица, чуе са сѣкъ отъ брадви; едни ратаи отивжтъ за дърва, други са врьщжтъ съ товарени мулета или коне. Вський ратай пѣе и кара по два-три товарни добитъка. Лѣтно врѣме, ратаитѣ приготовлявжтъ на господаритѣ си дърва за огрѣвъ прѣзъ цѣлата зима. И защото една планина въ Длъбокия-Долъ е спорна между Райковцитѣ и Левочювцитѣ, то и отъ двѣтѣ села ратаитѣ са надпрѣварвахж: кой повече дървета да изсѣче. Азъ спомѣнахъ Даниилу, че е много жалко, дѣто правителството не заварди горитѣ отъ безмилостното упостошение. Даниилъ, види са докаченъ отъ тия думи, тъй като и той споредъ хорското мисляние, съставлява часть отъ турското правителство въ Пашмаклж, дѣто той е членъ въ Бэдаега (Гражданското Сждилище), рѣче ми тъй: „жанжмъ, правителството; какво е виновато правителството; то не зависи отъ него, когато самитѣ общини не варджтъ собственнитѣ си гори." Въобще, слѣдъ като залѣзохме въ границата на Ахж-Челеби, Даниилъ измѣни тона въ говора си, захвана криво да глѣда върху всѣко сжждение и оцѣнение по правителственнитѣ работи. Това бѣше за менѣ отъ негова страна едно коственно напомнюванне, да не бъбра много-много противъ правителството. И азъ сторихъ намѣрение, да не говоря.

Азъ помолихъ другаритѣ си да са поотстранимъ малко отъ пжтя и да са въскачимъ на една висока чюка, отъ дѣто да са понаглѣдамъ на широкото планинско море. Тѣ прѣстанахж. Оставихме Михалювия ратай Беча, да варди мулетата и конетѣ. Той запѣ „Шуми

Марица“ съ колкото му гласъ държеше, а ний смѣешкомъ са искачихме на ближната чюка.

Отвори ни са по-широкъ и приятенъ изглѣдъ. Врѣмето бѣ ясно на пладнина. Отъ къмъ сѣверъ кржгоглѣда е по-малъкъ, защото върха на сѣверо-источния Родопинъ гребень е по-високъ отъ мѣстото, дѣто стоимъ, и ни закрива сѣвернитѣ му ребра, по-между които текжтъ дѣснитѣ Марицини притоци. Отъ къмъ сѣверо-западъ, найблизо стоѭтъ каменливитѣ върхове *Кокоша-Стъна* и *Секирица*, а малко задъ тѣхъ са издигжтъ изъ Пашмаклийската долина гранитнитѣ остри скали на *Караманджа*, задъ която са протака въ посока отъ югъ къмъ сѣверъ голата планина (карталъ) Ешекъ-Кулла и високата чюка на границата *Карлжкъ*, вододѣлъ на Арда и Кричиската рѣка. Вижда са голѣма часть отъ долината на Черна-Рѣка, видимъ, като въ панорама, часть отъ Долно-Райково и прѣлѣстната котловина, въ която е разложено с. Устово, тамъ дѣто са сливжтъ и съединявжтъ рѣкитѣ Бѣла и Черна. Отъ лѣво, или къмъ сѣверо-истокъ, ни са исправѭтъ върховетѣ: *Градоанъ* (надъ с. *Подвисъ*, по течението на Черна-Рѣка), *Поповица* и *Кокурово*, върху които личжтъ развалинитѣ отъ стари крѣпости; на дѣсно отъ тѣхъ видимъ гребеня, който са спуща отъ *Момина-Вода* и са протака между *Бъла-Ръка* и Черна-Рѣка отъ една страна, и *Малка-Арда* отъ друга, чакъ до подъ с. *Баня*, дѣто са влива Малка-Арда въ сжща *Арда*; по тоя гребень стърчжтъ върховетѣ *Саръ-Боба*, *Дедекьойския Карталъ*, Черния-Върхъ, *Деринъ-Гедикъ* (Длъбокия-Прѣвалъ) и *Чамладжанската-Планина*. По-къмъ сѣверо-истокъ глѣдаме да са протака главния сѣверо-источенъ гребень съ полуголия *Кара-Куласъ*, гранитния конусообразень върхъ *Инихань-Тепе*, съ тѣхнитѣ ребра, покрити съ гжста елова гора и проточени къмъ югъ. Къмъ югъ имаме най-широкъ изглѣдъ. На срѣща ни стърчи единъ широкъ планински гребень, който са отдѣля отъ главния Родопинъ гребень, малко по-долу отъ *Ешекъ-Кула* и си зема име *Пашмаклицки-Карлжкъ* до дѣто височината му са равни съ оная на главния гребень, та че като започне да са снишава приема разни названия; само на нѣколко мѣста са именува *Вътрувy-Боарце*. Тоя гребень има посока отъ западъ къмъ истокъ. Разстила са между Черна-Рѣка и р. Арда, и билото му е вододѣлъ на тѣзи двѣ рѣки. По ребрата на тоя продълговатъ и широкъ гребень има най-много села. Той е най-широкъ плански гребень въ Ахъ-Челеби и са свършва тамъ, дѣто Черна-Рѣка са влива въ Арда. По водораздѣлната му чърта са съзира добрѣ конусообразната чука *Кралювъ-Каменъ*, между с. Долно-Райково и Чокманово, зградитѣ при новостроѭщий са мънастирь Св. Атанасъ, а тъй сжщо и широкия долъ *Варадилъ*, покритъ съ борикова гора. Задъ тозъ гребень са синѣе пространсвото въ долината па сжща Арда, а задъ синята мжгла са виждатъ, въ видъ на бѣло-сини облаци, Просоченскитѣ, Сересскитѣ и Зжхненскитѣ планини; малко по близо са синѣе юго-источния гребень на Родопитѣ, що са спуска отъ върха на пл. Крушово и съ много ребра къмъ Ардиното корито и Бѣломорската равнина простира са чакъ до Деде-Агачъ, Димотишката равнина и Одринското поле.

На този гребень са вижда върха *Кушларъ* вододѣлъ на р. Арда и р. Мѣста и граница на Ахъ-Челебийската и Драмската каази — височинитѣ *Добринъ-Върхъ*, *Кѫдировъ-Върхъ* и *Комътъ*, около изворитѣ на Арда; по къмъ истокъ са виждѫтъ височинитѣ *Улу-Яйла*, *Еллиджа* и *Чингине-Хисаръ*, а още по-къмъ истокъ, задъ Маданскитѣ и Даридерскитѣ голи синикави планини, едвамъ са синѣѭтъ върховетѣ на *Гюмюрджюнский-Карлѫкъ*, задъ които са крие плодоносната примоска равнина и Бѣлото море.

Глѣдка такава, на каквато не може да са наглѣда человѣкъ ни вѫтрѣ въ три дни. Отъ мень да зависяше, останали бихме да обѣдваме на това мѣсто и да са наглѣдаме повечко, ала защото по поляната нѣмаше трѣва за добитъцитѣ, другаритѣ бързахѫ и затова са върнахме на поляната при добитъцитѣ. Пѫтя са обрьща на долу низъ Джабраилския-Долъ, по лѣвата му страна. Пангаля са обѣща по случай на праздника Св. Петръ, да пусне конетѣ и мулетата въ една негова некосена ливада да са напасѫтъ. Затова са и обьрнахме, та прѣминахме на дѣсната страна на дола и стѫпихме подъ политѣ на каменливия върхъ *Секирица*, ала додѣ отидемъ до неговата ливада, трѣвата му домилѣ и той са повьрна отъ обѣщанието си. „Грѣхъ е, каза той, на день на Св. Петръ да пускаме хайване-са да пасоатъ въ некусена ливада; я ща нà[1]) по-хубава трева тува надолу“. И заведе ни въ окосената ливада на нѣкой си неговъ приятель Нику.

Отъ 12 $^1/_2$ до 4 часа слѣдъ пладнѣ почивахме въ ливадата подъ една кичеста борика. Тамъ обѣдвахме много весело. Пангаля едвамъ посмѣ да обѣдва съ насъ заедно и да отговѣе баремъ съ риба, и то слѣдъ дълга молитва съ много метание и слѣдъ като провѣри въ *шинаичето* (часословъ и календарь на грьцки язикъ), че е позволено, ако Петровдень са случи въ срѣда, да са ѣде риба и дървено масло и да са пие вино. Пангаля присторно ни говоряше, че ако днешния день не билъ срѣда, той щялъ да ни заведе въ неговата ливада и да ни гости съ печено агне, *чеверме*. Разговора ни са вьртеше, по работитѣ въ София, по Карнобадската вълна и по хубавината на Добруджа, дѣто Пангаля билъ ходилъ прѣди 10—15 години за вълна.

На 4 часа тръгнахме за Горно-Райково. Минахме по лѣвата страна на Джабраиловъ-Долъ, спуснахме са по билото на бърдото до онова мѣсто, дѣто то са раздѣля на два клона, между които са образува една малка долинка. Тукъ пѫтя са дѣли на два клона: едина отива низъ долинката въ с. с. Дунюво и Долно-Райково, а вторият, по билото на дѣсния клонъ отъ бърдото, слиза въ Горно-Райково. И двата пѫтя сѫ много стрьмни. За това слѣзохме отъ добитъцитѣ. Половина сахатъ още не бѣхме извървяли и ето отъ лѣво започнахѫ да са бѣлѣѭтъ отъ къмъ долината хубави двукатни кѫщи, горнитѣ катове на които сѫ облѣпени извънъ съ варъ, а покривитѣ покрити съ плочи. На лѣво, въ горнитѣ притоци на Черна-Рѣка, подъ политѣ на *Карамананджа*, са нѣщо синѣе отъ далечь. Това е дима отъ куминитѣ на

[1]) Нà=намѣри.

закритого отъ каменливата Карамандджа с. *Пашмиклж*. Далечь къмъ лѣво на единъ високъ върхъ са бѣлѣе единъ параклисъ, принадлѣжащъ на с. Левѡчуво. Още малко повървяхме и селото Дунюво ни са прѣдстави отъ срѣщу като панорама. До 50 кжщи сж расхвърляни въ два или три малки дола на зàвѣтъ; кжщитѣ сж далечь една отъ друга, като селски кжщи; около всѣка кжща има градина за зеленчугъ. Цѣлото село е като въ гора отъ овощни дървета; всрѣдъ селото са бѣлѣе черквата Св. Илия, зградена въ 1858 г., до нея са издига училищната зграда. Това селце е чисто българско. Административно, то не съставлява особенна община, а е привързано къмъ общината на Горно-Райково. Жителитѣ му са поминувжтъ съ зидарство, правяние аби, шияние вълнени дрѣхи за изнасяние навънъ и дребно скотовъдство. Прѣзъ товъ день, първия день на Петровъ-день — най-голѣмия годишенъ праздникъ въ нашенско — голѣмо хоро са вияше на селското хорище.

Пжтя са обрьща къмъ южна посока. Селото Дунюво остана задъ гърбоветѣ ни. Слѣдъ 6-годишно странствувание, това първи пжть видѣно отъ мене нашенско село, до толкова ми са вдражи, щото никога не може са изглади отъ въображението ми хубавия панораменъ видъ на рѣченото село, расположено на припѣкъ. Ний прѣвалихме прѣзъ бърдото и са наведохме по едно надолнище. Дунюво са скри задъ насъ, а прѣдъ насъ са отвори отъ къмъ югъ хубавата и прѣлестна долина на Черна-Рѣка. Най-напрѣдъ ни са показва *Ганзурската Махала* между Горно- и Долно-Райково; малко по-подирь виждаме Чишитската Махала въ Долно-Райково; по-сѣтнѣ ни са мѣрка *Пепалската Махала* въ Горно-Райково, и най-сѣтнѣ ето ни надъ Горно-Райково. Цѣлото това село ни са растваря на една полуравна и полустрьмна поляна, съ широки около кжщитѣ градини, посѣти съ царевица и фасуль. Ний сме на каменливото бърдо надъ с. Горно-Райково. Отъ тукъ са види по-голѣмата часть отъ Долно-Райково; видиме и часть отъ Пашмаклж. Черна-Рѣка са вие като змия. Прохладното врѣме, прѣлестната околность и очарователния небосклонъ, бихж ни поблазнили и тукъ да посѣдимъ повечко, ако да не бѣ голѣмъ праздникъ и ако снощи не бѣхме спали на *Бухлийца*. Тукъ ний са спрѣхме само толковъ, колкото да ни расправи Пангаля, какъ той, когато е билъ въ дѣтинството си говедарь, е пасалъ говедата въ срѣщнитѣ на *Вътрувy-Боарце* височини, какъ му е туряла майка му за пладнина по единъ комать хлѣбъ и по една кратуна бърканица[1]); какъ е повървявалъ слѣдъ говедата поядвалъ хлѣбецъ и попийнувалъ млѣчице; какъ испитото млѣко е намѣстювалъ съ вода и какъ вечерьта са връщалъ у дома си пакъ съ пълна кратуна расплодено млѣко. Азъ му рѣкохъ: „Стрику Воалчю! Ти си зналъ какъ да правишъ, затува та е Госпуть пуслагалъ съ млогу имане.“ „Е-е-хъ Христаки! Имане ми даде Госпуть, ала ми хубави синве ни даде; тугафъ за кина ми е имане ну?“

За да не отиде въпроса отъ синове до зетюве, забиколихме

---

[1]) Бърканица казвжтъ по насъ на мжтеницата.

го. „Стрику Воалчу, подбрахъ азъ, пищу ти ни трѣбва. Стига ти десу живѣишъ въ сакова хубаву селу; знаишь ли, чи какво-су Райкуву селу, нѣма утъ тува чакъ ду Суфия?“

„Не ду Суфия, ами и ду Добружа биля нѣма сакоавъ невлекеть касу наше-су. Ала нѣмаме людье, Христаки. Обибѣгвжтъ адинъ утъ другъ. Я колку поати самъ викалъ Даниилуму и Михалюму: „а бре, хоате да са здумаме, да купимъ адно буренце хубава ракийка, та че да са збираме на лафъ, адноашъ у мень, другушъ у Даниила, третишь у Михаля, да испиваме пу два-три филджана ракийка и да думаме за търговия.“ Ала ма ни слушатъ, Христаки. Какво да сторя? Людье-се станахж *земаня-инсанж* и рабутисе варвоатъ *еьомюр-бетеръ*.“ Това бѣ послѣдната отъ многобройнитѣ смѣшки, съ които Пангаля ни *развеселяваше* до голѣма стъпень и при тъй приятното ни пжтувание по райскитѣ долини.

Току надъ самото село, Пангаля са отдѣли по една друга пжтека, за да слѣзе право въ кжщата си неусѣтно, защото той обибѣгвжше зарадъ *абаджийскитѣ пари*, съ които и той може би да са е облажилъ нѣкого. Даниилъ тоже са отдѣли, за да отиде прѣзъ ахрянската махала въ кжщата си, а азъ и Михаль по срѣдния надъ селото пжть слѣзохме у дома му. Той не ма остави да замина за Устово до вечерьта. И тъй, ний сме вече въ Горно-Райково, мѣстото дѣто азъ бѣхъ прѣкаралъ 14 мѣсеца въ най-крѣхката си възрасть и дѣто сьмъ получилъ криво-лѣво учение и въспитание.

Горно-Райково е расположзно въ политѣ на едно бьрдо, зжбъ отъ планинския гребень, който отъ главното сѣверо-източно Родопино стьбло, са спуска и са протака между Бѣла-Рѣка и Черна-Рѣка. Селото лѣжи на лѣвия брѣгъ на Черна-Рѣка, само една махала, називаема *Пепалска* лѣжи върху противоположния брѣгъ, т. е., въ полата на единъ зжбъ отъ гребеня, който са протака между Черна-Рѣка и р. Арда. Както са види, това село ще да е новоосновано, слѣдъ великия исторически прѣвратъ въ Родопитѣ — опустошавание на всички непомохамеданчени села, защото малко на западъ отъ него, отъ дѣсна страна на пжтя за Пашмаклж, на равнината *Поляньe* има староврѣмски християнски гробища и около тѣхъ остатки отъ развалини. Мѣстностьта *Поляньe*, изглѣдана хубавѣ, на пьрвъ още поглѣдъ ни са прѣдставлява, да притежава всичкитѣ условия за едно планинско село. Джабраилския-Долъ прѣсича поляната, въ сѣверната часть на която образува завѣтъ, върху който е било старото село. Подъ селото сж биле гробищата. Тѣ са познавжтъ много добрѣ по надгробнитѣ камьни и по пьнювитѣ отъ старински овощни дървета. Разсипията, която е постигнала това село, до неотколѣ е била като священно минало за Пашмаклийскитѣ ахряне. Прѣзъ врѣмето на грьцката завѣра Ахж-Челебийския дере-бей Салихъ-Ага е обѣсилъ единъ попъ и на *Поляньe*.

Сегашното село, споредъ едно прѣдание, е основано отъ нѣкой си овчарь Райко изъ с. Павелско, Рупчоска Околия. Подъ сегашната чьрква има *топликъ* (маренъ[1]) изворъ) съ изворна вода, колко-

---

[1]) Маренъ=малко топълъ.

то за двѣ нашенски воденици. Споредъ едно прѣдание, когато дѣсната страна на Черна-Рѣка, дѣто е сега Пепалската Махала, е била честа борикова гора, самодиви и юди сѫ живѣли въ нея; тамъ сѫ раждали дѣтца и люлки имъ сѫ правили въ бориката. Една самодива, много са замаяла единъ день на извора, догдѣ срѣши дългитѣ си коси; дѣтето ѝ заплакало, а тя отъ срѣща го залъгвала съ думитѣ „пепи, пепи", съ които думи и до сега майкитѣ въ нашенско приспивѫтъ дѣтцата си. Отъ тѣзи думи на самодивата е останало прозвището на *Пепалската* махала.

Селото Горно-Райково сега има до 400 кѫщи, отъ които до 50 сѫ ахрянски. Има една чърква, едно училище, една джамия и едно училище ахрянско. Тукъ има много закапали вече конаци, останали отъ Салихъ-Аговото врѣме. Ахрянитѣ тукъ сѫ по-сербезъ, защото сѫ потомци на едноврѣменшнитѣ деребеювци. Тукашнитѣ българи зехѫ дѣятелно участие въ 1868—1871 год. въ бунта противъ грьцкия Скеченски Владика Иларионъ Каркала, родомъ българинъ, синъ на единъ Ахѫ-Челебиецъ, прѣселникъ въ Станимака. Въ Горно-Райково, Каркала бѣ опозоренъ, както нийдѣ. Прѣзъ лѣтото въ 1869 год., испѫденъ отъ Устово съ виковетѣ „фенерско магаре", той отишелъ въ Горно-Райково и са настанилъ въ Попъ Янчовата кѫща, до чърквата Св. Недѣля. Селянитѣ са подигнѫтъ, забикалѭтъ кѫщата и гръмогласно викали „владикутуму да са омете отъ селото". Владиката поисква помощь отъ конака. Дохожда отъ Пашмаклѫ Каймакама Дели Хафузъ Ефенди съ 20 души конни и пеши жандарми, за да распѫди населението; но послѣдното повече са разярило и по-гръмогласно завикало: „по-скоро да бѣга фенерското магаре". Виковетѣ „ешекъ урумъ" и „фенерско магаре" ечали изъ цѣлата долина; множеството постоянно са увеличавало дори зели да са мѣсѭтъ и женитѣ съ хвърляние камени, къмъ кьошкя, дѣто билъ владиката. За да са прѣдвари злощастието, Каймакама, слѣдъ като убѣдилъ владиката, излѣзълъ съ коня си посрѣдъ развълнуваното до крайность население и му съобщилъ, че владниката ще си отиде. Заповѣдалъ още да му изведѫтъ коня. Нѣколко ученика подвели на владиката коня, но вмѣсто сѣдло тѣ биле турили на гърба му парчета отъ скѫсани рогожи; за оглавъ, попрѣгъ и палдѫмъ, тѣ биле нагласили плитки отъ лукъ. Това тѣ направили, за да опозорѭтъ владиката, та да не смѣе да дохожда още единъ пѫть въ Горно-Райково. Коня прѣвели посрѣдъ множеството, за да са смѣе. Най-послѣ жандарми отнели коня отъ ученицитѣ и го прѣдали на ясакчията за да го осѣдлае. Обкрѫженъ владиката отъ жандарми и придруженъ отъ Каймакама, дигналъ са за Долно-Райково, спроводенъ отъ населението съ най-позорни думи. Отъ тогава до 1876 год. прѣзъ Горно-Райково грьцкитѣ владици само прѣминувѫтъ и то съ страхъ отъ подигравки.

Българския язикъ тукъ е въведенъ въ училището прѣзъ 1866 год. Прѣзъ $^{1870}/_{71}$ и $^{1871}/_{72}$ учебни год. тукашното училище бѣ много добрѣ наредено. За учитель бѣше условенъ Марко Савовъ Карловецъ, бивши учитель въ Устово слѣдъ испѫжданието на Д. Д. Македонски по интригитѣ на грьцкия владика прѣдъ правителството.

Повече отъ 100 ученика са учахѫ, раздѣлени на два курса: първоначаленъ и горенъ. Първоначалния курсъ бѣ раздѣленъ на три отдѣления, а горния на три класса; първия классъ бѣ старший. а третия — младший. Въ горния курсъ ученицитѣ практически са подготовлявахѫ за учители по другитѣ села; тѣмъ бѣ наложено да учѫтъ дѣцата въ тритѣ отдѣления на първия курсъ. Отъ 1873 год. послѣ, както повечето училища въ Ахѫ-Челеби, тъй и Горно-Райковското тръгна назадъ, та назадъ и отъ тогава насамъ непоби вьрхъ.

Прѣзъ пролѣтьта въ 1876 год., когато околноститѣ на Пловдивъ, българский центръ въ бившата Одринска область, бѣхѫ пламнали въ огънь, Горно-Райковци бѣхѫ отчаенни отъ създаденото положение за българщината въ Родопитѣ. Голѣма часть отъ тѣхъ, а особенно онѣзи, които искарвахѫ поминъка си въ погърченитѣ македонски градове, въ Енидже, Скеча и Грьцкитѣ острови, подплашени отъ подкупенитѣ агенти на Скеченския владика Калиника, отъ звѣроподобнитѣ: Цинцарина Фроню и Ахрянина Джаферя[1]), отрѣкохѫ са официално отъ Екзархията и припознахѫ Патриархията. Въ чьрквата Св. Недѣля започнахѫ да служѫтъ една недѣля по грьцки, друга по славянски. Училището тоже са раздѣли. Горния катъ остана на *народнитѣ българи*, а долния на гъркоманитѣ. Прѣзъ лѣтото Скеченския владика Калиникъ мироса и тукашнитѣ священници. На есеньта, Патриката испроводи чрѣзъ Пловдивския грьцки владика Неофита 5 учителки — Зарифови въспитанници — отъ които едната бѣ прѣдназначена за полупогърченото Горно-Райково, дѣто и започнѫ да прѣподава въ Попъ Янчовата кѫща на нѣколко момичета *алфа, вита* и тантели.

Прѣзъ зимата въ сѫщата година, като заговорихѫ вѣстницитѣ, че Цариградската Конференция прѣдлагала да са даде автономия на Босна, Херцеговина и България; като са разгласи, че на изгорѣлитѣ българи са правѭтъ нови кѫщя и че причинителитѣ на звѣрствата прѣзъ пролѣтьта въ 1876 год. ще са наказвѫтъ, българитѣ пакъ дигнахѫ глава. Грьцкото дѣвическо училище са затвори, Зарифовата въспитанница са побългари и са ожѫжи за Пангаловия синъ Марка.

Когато Руссия обяви война на Турция, българитѣ пакъ са оплашихѫ. За да ги подплашѫтъ повече, на Райковския пазарь обѣсихѫ единъ осѫденникъ отъ Пловдивъ. Мнозина отъ повьрналитѣ са, пакъ са обьрнахѫ да припознавѫтъ патриката, за да са отървѫтъ отъ реквизицията въ мулета, която по една интрига са зе само отъ припознаваѭщитѣ Екзархията българи. Въ края на войната, това село бѣ напълнено отъ турски бѣжанци изъ Пловдивско; но то по-малко пострада при бѣганието на турскитѣ войски, спадайки малко на страна отъ пѫтя за Бѣло-Море.

Слѣдъ два мѣсечно християнско управление (18. Януарий — 20. Мартъ 1878), Родопскитѣ възстанници завзехѫ и това село; а когато руситѣ пропѫдихѫ възстанницатѣ задъ граничната линия,

---

[1]) За ролята на тѣзи двѣ лица и за начина, по който сѫ ѭ играли, глѣдай „Спомѣни за страшната пролѣтъ въ Ахѫ-Челеби прѣзъ 1876 год.“

означена отъ Св. Стеф. Договоръ, възстанницитѣ го напустнахѫ и новоустроеното на 22. Май приврѣменно християнско управление въ Устово владѣяше и Горно-Райково, додѣто са възвърне прѣнесеното приврѣменно мѣстно управление отъ Смилянъ въ Пашмаклѫ. Нѣколко дена прѣзъ Юний, Горно-Райково слушаше заповѣди отъ двѣ приврѣменни управления: християнското въ Устово, и смѣсеното въ Пашмаклѫ. Прѣзъ Августъ, турски редовни войски прѣстигнахѫ отъ Драма, свалихѫ и двѣтѣ приврѣменни управления и настанихѫ царско правителство, разбира са, слѣдъ като са бихѫ единъ два дни съ четитѣ на Петка Войвода и Попъ Тодора Сотирски въ каменливитѣ върхове на Караманджа.

Слѣдъ като са поуталожихѫ работитѣ, тукъ са отвори българското училище. Учреждаванието на Българското Княжество и автономната область Ист. Румелия, като че подѣйствува за изчезнуванието на гърцизма. По грьцки прѣстанахѫ да служѫтъ въ черквата слѣдъ встѫпванието на лѣтущия отрядъ отъ Кавказската Казашка Бригада на Генералъ-Майоръ Черевина. Подказано бѣ на казацитѣ, та въ двудневното си прѣстояванне въ Устово, Долно и Горно-Райково посплашихѫ хубавичко нѣкои гъркомани. Грьцкото училище изчезна. Българското до сега, доста би напрѣднѣло, ако Екзархията обрьщаше по-вече внимание надъ тозъ затѫнтенъ край.

Сега въ училището са учѫтъ до 60 ученика. Испититѣ бѣхѫ станали на Петровъ-день сутриньта. Отъ Горно-Райково, прѣзъ тек. учебна година едно момче са учи въ Солунската Гимназия, четири въ Пловдивската и двѣ въ Чепеларското Двукласно Училище

Подиръ войната, поминъка е подобренъ. Абитѣ подигнахѫ цѣната си, и рѫчната работа подскѫпна. Избѣгалото въ прибѣломорското прибрѣжие турско население изъ Северна и Южна България, увеличи нуждата за облѣкла и жилища. Заради това и абаджиитѣ, и терзиитѣ и дюлгеритѣ са замогнахѫ доста бързѣ.

Въ това село са правѭтъ много аби: бѣли, черни и сини; правѭтъ са и сини кичени халища. Абитѣ са изнасѭтъ за Пловдивско, Македония, Бѣломорскитѣ острови и Мала-Азия, а халищата — за Мала-Азия. Мѫжкото население прѣкарва по-голѣмата часть отъ годината въ странство. Само нѣколцина по-богати абаджии, като правѭтъ голѣми количества аби, прѣпродавѫтъ ги съ добра печалба на терзиитѣ и давѫтъ имъ още и пари съ лихва; само тѣзи нѣколцина прѣстоявѫтъ повечко въ селото.

Михаль Поповъ е единъ отъ първитѣ българи голѣмци въ Горно-Райково. Той е много богатъ. Кѫщата му е трикатна съ балкони къмъ всичкитѣ страни. Двата долни ката отъ вѫтрѣ приличѫтъ на фабрика за аби: Глѣдашъ една стая пълна съ човали вълна, други съ неваляни аби; въ трета стая глѣдашъ менгеми за притискание и улѣгание изваленитѣ аби; въ разни кюшета видишъ купове разни видове вълни: бѣли, черни, сини, трѣбени, нетрѣбени, влачени и не-

влачени. На широкия постланъ съ плочи дворъ въ едно кюше има вапсарница съ три-казаня за вапсуванне вълна; надъ двора има широкъ безъ покривъ дъсчанъ чердакъ, за сушенне вълна и аби; отъ къмъ сѣверната страна на кѫщата му има една ливада за простиранне на слънце черникавитѣ аби, за да промѣнятъ цвѣта си на червеникавъ, слѣдъ едно продължително печение на слънце и поливанне заранъ, на пладнѣ и вечерь съ студена вода. На най-горния или третия кѫщинъ катъ има единъ широкъ салонъ, дѣто може да са даде едно театрално прѣдставление; освѣнъ тоя салонъ, на четиретѣ ѫгла на горния катъ има по една голѣма свѣтлива стая, миндерлицитѣ на които сѫ постлани съ сини кичени халища; отъ тритѣ страни на салона има издадени вънъ три балкона, дюшемето на които е по единъ метръ по-високо отъ онова на салона.

На двора ни посрѣщна ступанката му и най-голѣмото му 14 годишно момиче. На първия катъ заоиколихѫ Михаля тритѣ му момчата и тритѣ му момичета. Искачихме са на третия катъ. Омихме са, прѣоблѣкохме са и сѣднахме да починемъ. Споредъ обичая, всичкитѣ домашни са искачихѫ горѣ въ приемната стая и наредъ, споредъ възрастьта си, са приредихѫ съ думитѣ „добрѣ дошьлъ.“ Само дѣцата отъ 6 год. надулу са освобождаватъ отъ тая длъжность да посрѣщѫтъ и распитватъ гоститѣ съ думитѣ „добрѣ дошли“ и „какъ сте, здрави ли сте“. И разбира са, ако е праздникъ, всичкитѣ домашни излизатъ прѣмѣнени прѣдъ гоститѣ. Слѣдъ посрѣщанието и здрависванието, принесохѫ ни каве.

Стаята, дѣто сѣднахме, е обърнѫта съ двѣтѣ си страни къмъ пазаря и арнаутския дюкянь, свърталището на по-прѣднитѣ и политиканствуѭщитѣ християни и ахряни. Единъ *околникъ* бѣхѫ направили тѣ на дюкянския хаятъ. Съзрѣхѫ, че си е дошелъ Михаль. Глѣдаме, че нѣколко души напуснахѫ скемлитѣ си и идѫтъ къмъ Михалюви, вѣроятно да научѫтъ нѣкаква новина отъ „шарканъ“. Михаль ми каза, че, ако питѫтъ нѣщо за София, сичко трѣба да са прѣувеличава и да са надказва. Мераклиитѣ надойдохѫ. Тѣ бѣхѫ троица: Намѣстника на Одринския български владика Попъ Гаврилъ, бившия ковчежникъ въ Пашмаклѫ, г-нъ Рашидъ Ефенди Райковски и Даниловия братъ Анастасъ.

Нѣщо нечакано имаше да видя. Рашидъ-Ефенди, многогодишенъ чиновникъ въ Пашмаклѫ, щомъ влѣзе, даде селямъ по-български „добръ день“ и ни посрѣщна съ думитѣ „добрѣ дошли“. Истина, той е българинъ-мохамеданецъ, но поздравителнитѣ и привѣтствователнитѣ изрѣчения у ахрянитѣ са водятъ на турски. Мень много ма очуди, какъ са е опитомилъ и Рашидъ-Ефенди до толкова, щото и селямъ да̀ води по български съ българо-християни. Сѣднахме да приказваме. Както всѣкѫдѣ и всички тъй и Рашидъ-Ефенди пита найнапрѣдъ за Българския Князь Александра; истина ли е много високъ, както писали лани турскитѣ вѣстници по случай отиванието му въ Цариградъ; има ли много войска и истина ли сѫ дошли още русски офицери въ София. Азъ на тозъ человѣкъ много не надказвахъ, за-

щото не ма питаше съ лукава цѣль. Познавахъ го, че крьвьта му тегли къмъ България; чувствува той, че Турция гние и че надъ грамадата ѝ има да изникне „Булгӑрску царству“ и надѣе са, че подирь тоя прѣвратъ, той пакъ ще бѫде чиновникъ, както бѣ назначенъ отъ Пловдивския Губернаторъ за членъ въ Управителния съвѣтъ въ Ахѫ-Челеби, когато турскитѣ власти избѣгаха прѣзъ Януарий 1878 г. и когато Командира на отряда отъ Кавказската Казашка Бригада, устрои приврѣменно смѣсено управление. Рашидъ-Ефенди са отнася много вежливо и прилично, като че иска да оправдае, гдѣто са е поевропейчилъ съ шаяченитѣ панталони и сетре. При изговарянието на името Михаль, той добавя високата титла „ефенди“, а менѣ, като чиновникъ отъ християнска държава, казва „господинъ Христю“. На Княжество България той глѣда малко повьрхностно. Мисли си, че тамъ е всичко москофско и не искаше да вѣрва, за борбата, прѣди нѣколко деня, между русскитѣ генерали: Соболева и Каулбарса и консерваторитѣ министри: Начовича, Грекова и Стоилова. Той осѫждаше послѣднитѣ, за дѣто безъ прѣдварително позволение отъ царскитѣ генерали, бѣхѫ заточили Софийския Митрополитъ Мелетия. Рашидъ-Ефенди много е наплашенъ отъ Русската сила. На Ист. Румелия той глѣда като на *султанъ юлкяси*, ала сѫществуванието тамъ на българинъ валия, на български хаскерь съ български калпаци, българи мютесарифи, каймаками и кадии много не го радва; вродена му е мисъль, че когато и да е, Румелия харизана на Султана отъ Русския Царь приврѣменно, ненадѣйно ще хврькне пакъ въ „русски роаки“ заедно съ Едирненския Вилаеть. Той казваше: „женумъ, тамъ дѣто е стѫпила русска нога, то ще да стане куга да е русско“. И не смѣе сега тоя българинъ-мохамеданецъ да казва „москофъ“, както прѣди войната, а „Руссия“, по примѣра на всички повразумени отъ послѣдната война мохамеданци. Този до нѣкѫдѣ интелигентенъ българинъ-мохамеданецъ, едно врѣме (въ 1872 г.), приятель на българското възраждание и просвѣщение, спомагателенъ членъ на Райковското читалище „Балканский Просвѣтитель“ — на което Читалище сега и името бѣ забравено и печата бѣ изгубенъ — са показва, че желае успѣха на българитѣ, толкова врѣме подтискани отъ гърцитѣ. Нему много му са аресваше, дѣто въ княжеството България са сабира Нар. Събрание да прѣглѣдва смѣткитѣ на правителството, да опрѣдѣля заплатитѣ на чиновницитѣ и да опрѣдѣля вергиитѣ. Като му са расправи, че сега Княза има пълномощия и че двама русски генерали съ нѣколцина български първенци управляватъ страната безъ допитвание отъ народа, той си състави мнѣние, че Руссия само за двѣ години е залъгала българитѣ съ правдини или както той ги нарича *сербезиетъ* и че тя полека-лека ще замѣни сичко съ русско.

Прѣминахме на работитѣ въ Ахѫ-Челеби. Азъ го питахъ, а той ми расправяше. Както всички мохамеданци българи, и Рашидъ Ефенди е недоволенъ отъ наплива на ебанджии чиновници въ Пашмаклийския Конакъ. На Реуфъ-Пашовитѣ реформи, които доста сѫ усложнили управителната машина на областьта, санджацитѣ и казаитѣ,

той глѣда недовѣрчиво, защото за тия именно реформи, или за тѣхното приложение сѫ проводени безъ четъ чиновници и писари, повечето бѣжанци изъ освободенитѣ части на България. Съ лошо око глѣда Рашидъ-Ефенди и на това, дѣто въ конака са говори сега повече турски, а не ахрянски, т. е., помашки. Гъркоманството споредъ него е на изчезвание; за българщината прѣдвижда напрѣдъкъ.

Намѣси са тогава въ разговора ни Попъ Гаврилъ. Думата ни бѣше за просвѣщението на българитѣ въ турскитѣ области и той са освободи отъ неутралностьта, която волею и неволею бѣше принуденъ да пази другитѣ въпроси. Той захвана малко царско-подански съ думитѣ: „Истина, падишахъ саясѫнда, нашитѣ рабути путоарнаха нахпрѣшь; сига въ Селеникъ имаме гулѣму училище; въ Едрине си имаме и боалгарски владика.“

— Праву да ви кажоамъ, отвова са Рашидъ-Ефенди, в' нашиесъ виляетъ, многу хубавѣ варвоатъ рабути-се. Кой да вика какту ще, ала рабути-се са пууправиха. И булгаре, и уруме и усманлие са радватъ. Вритъ са сербесъ. Въ Македония станватъ и сига лоши рабути, ала то е утъ тува, чи тамъ са единсизе и османлие и христеане. Вритъ са хайдуте, та затува баскѫнлѫцитѣ и харсѫзлѫцитѣ тамъ ни могатъ да станатъ есакъ. Белки царенъ ище да станватъ лоши рабути?“

Михаль и Попа потвърдихѫ думитѣ му. Попа добави още, че въ Македония мюслюманитѣ даже не биле истински мюслюмане, ами биле повечето арнаути, поминъка на които е кражбата.

Слѣдъ товъ разговоръ Рашидъ-Ефенди стана да си отива. Послѣдвахѫ го и другаритѣ му, види са да не ги подозрѣ въ нѣщо, ако останѫтъ тѣ още на разговоръ. Рѫкувахме са. Отидохѫ си. Останахме пакъ само двама съ Михаля. Михаль ми каза, че колкото и да са показва искрененъ Рашидъ-Ефенди по българскитѣ работа, той е и двоеличенъ. Той билъ двоеличенъ най-много за това, защото, както всичкитѣ мѣстни голѣмци ахряни, горѣщо желае българитѣ да сѫ раздѣлени на двѣ партии: българска и гъркоманска, които да са подкопавѫтъ и издавѫтъ взаимно, та тъй да нѣма тамъ никога опасность отъ нѣкакво смущение, каквито често пѫти са случвѫтъ въ погранични мѣстности. На българската партия той съ страхъ глѣдалъ. Той единъ пѫть вече е бѣгалъ отъ Пашмаклѫ, когато четитѣ на Петка Войвода нападахѫ да прѣвземѫтъ това село прѣзъ Августъ и Септемврий 1878 год. И толкозъ са уплашилъ въ онова врѣме Рашидъ-Ефенди, щото щомъ дошелъ въ Горно-Райково, казалъ на пазаря прѣдъ 20 души: „Своарши са нашнесъ османлѫкъ“. — „Оти, Рашидъ-Ефенди?“ питали го. — „Оти кумитине флеизаха въ Пашмаклѫ. Я хи видѣхъ съ очи-са. Кату корда са бѣха насосали низъ карамандзжоа“. „Ами съ каква руба бѣха“, питалъ го Даниилъ Костовъ. — „Съ каква, съ кумитска. Вритцине беаха съ беали пантоле“. Отъ тогава насамъ каза Михаль, както и да казва Рашидъ-Ефенди, той си и помразва българитѣ, защото щаба на дружинитѣ, що прѣзъ Августъ и Септемврий 1878 год. дѣйствувахѫ противъ непокорнитѣ села и противъ Пашмаклѫ, бѣше намѣстенъ въ Левочюво и приврѣменното, нѣколко

дневно, българско управление въ Устово, което водяше прѣговори съ турското управление въ Пашмаклж, приемаше заповѣди отъ тоя щабъ.

Слънцето захождаше задъ Пашмаклийския *картоалъ*. Гости и приятели прѣстанахж да дохождатъ у Михалюви. Дойде ми на умъ за кжщата на Костадинъ Чаткала, въ която бѣхъ живѣлъ цѣла една ученическа година, когато учахъ при учитель Марка Саввовъ Карловеца. Отидохъ да посѣтж баба Куда Чаткалката, която, като бездѣткиня, много на криво ма глѣдаше едно врѣме. Дядо Костадинъ бѣ умрѣлъ прѣди нѣколко години. Бабата, много здрава и пъргава прѣди 11 години, сега съвсѣмъ бѣ изнемощяла. Прѣгърбила са бѣ. По мрачината, тя бѣ сѣднала върху прага на западната врата къмъ запустялата вече градина. Двора около вратата бѣ обрасалъ съ бурени и колкото челяшки бой коприва. Като ѝ казахъ кой съмъ, тя вѣроятно са е раздразнила отъ неотчаквано възбудения споменъ за прѣдишното ѝ здравие и благосъстояние, та заплака съ гласъ. Захвана да ми расправя какво бѣше положението ѝ прѣди 10 години и какво е сега, та дори и мень расплака. Влѣзохъ въ стаята ѝ. Нѣмаше огънь, запали борница за видѣло. Плачаше, че нѣма кой да ѝ прислужва. „Доде бѣхъ здрава, Христю, вритъ руднинитѣ духодваха да ма убидватъ; сига никой ни прилиза; какво е било лошо, да си нѣма челякъ утъ соардце рожба,“ думаше и захвана да рови пепела да подкладе огъня, та да ми вари каве. Азъ ж измолихъ да си не дава трудъ заради мене; но тя не искаше да наруши единъ старъ обичай — послужванието на гоститѣ. Заради това, тя донесе единъ сахань череши да ма гости. До като азъ ѣдяхъ чирешитѣ, набрани отъ сжщитѣ череши — които тя едно врѣме *зашиачюваше* съ трьнливи прьчки отъ *шипки* и *търнулики*, за да не мога да са кача и да фтесвамъ, — тя ма распитваше за скитанието ми нагорѣ-надолу отъ 10 год. насамъ. Вкратцѣ ѝ расправихъ и заключихъ: „отъ 6 год. насамъ съмъ въ „боалгарску царству, въ града Суфия.“ Съ въздишки ма ублажаваше „ухъ благатички си насъ люде, дену са въ християнска царина; у-у-хъ, ухъ, куга ли ще и наше-су да стане християнску.“ „Ами кина правишъ въ Суфия, Христю?“ — „Тамъ самъ въ кунаканъ; писвамъ, бабу Куду.“ — „Ами кина писвашъ,“ пита ма тя. — „Писвамъ царски киниги.“ — „Ухъ, куга ли ще и тува да стане русску, та християне да си ни са сади чеаретѣ; ами ни казва ли въ Суфия христеанцкиенъ царь, куга ще да призоаме и наше су, та да исфари яхрене се?“ — „Ни приказва, бабу Куду, такива рабути са крижтъ, за да са ни научжтъ турце-се и зебероатъ млогу хаскерь.“ — „Ние, пусти, сме биле млогу грѣховни, Христю, за тува на е Господь уставилъ още путъ турце-се.“ Като си тръгнахъ, бабата пакъ са расплака. Помоли ма, ако посѣдж по-мложко врѣме въ Райково, да отида нѣкой день пакъ у дома ѝ.

Върнахъ са у Михалюви. Вечеряхми. Разговора ни са въртеше по селското партизанство. Въ Горно-Райково има двѣ партии: Михалюва и Даниилова. Поводъ за партиитѣ сж: училищнитѣ работи и селскитѣ гробища. Михалювата партия иска да са плаща за добъръ учитель, а Даниилова е задоволна съ ефтинъ и простъ учитель,

само и само да е Даниилловия зеть Ив. Коджабашийски. Михаль иска да са прѣмѣстыкть селскитѣ гробища вънъ отъ селото както сж въ повечето села, както заповѣдваше една царска заповѣдь прѣди 15 год. и защото сж срѣщу кжщата му, а противната партия, като завижда на Михалювото богатство, на пукъ не са съгласява за прѣмѣстването на селскитѣ гробища, замъ всѣки день Михаль да ги глѣда отъ великолѣпнитѣ си балкони и кьошкюве. По просбата на Михаля и възъ основание на държавнитѣ закони, сегашния Каймакамъ Ахмедъ Феридъ-Ефенди, нѣколко пжти е дохождалъ да убѣждава селянитѣ да не погребвжтъ мъртвецитѣ въ срѣдъ селото, въ черковния дворъ, нѣколко пжти е гостувалъ у Михалюви съ секретаритѣ и писаритѣ си, но нищо не е можалъ да направи; защото противната партия има свой прѣдставитель въ конака, има постояненъ чиновникъ, който върти каймакама, както си ще. А каймакама са радва, че българитѣ сами желажтъ да са краси селото имъ съ гробища и цѣла нощь въ сжббота срѣщу недѣля да блѣщукжтъ стотини кандила и свѣщи, срѣщу кжщата на единъ българинъ богаташъ и голѣмецъ.

(Слѣдва).

КАКЪ СА Е РАЗВИЛО ПОНЯТИЕТО ЗА НРАВСТВЕННОСТЬТА.

(Продължение отъ IX Книга).

Подирь периода на дивачеството, въ развитието на етническитѣ групни (племена), настжпа варварския периодъ. Разбира са, че туй прѣминувание отъ единъ периодъ въ другий, както и въобще, всѣко прѣминувание отъ една фаза на моралното развитие въ друга, става не изведнъжъ, а постьпенно и крайно полека, по тая причина, у нѣкои отдѣлни личности въ единъ народъ могжтъ да са срѣщжтъ отпечатъци, слѣди отъ прѣдшетствуыщитѣ, ужъ отдавна минали, фазиси на тѣхното нравственно развитие. Трудно би било да са отрича туй, че дори и между нашитѣ, тъй наречани, образованпп класси, намирктъ са хора, които по нѣкои свои влечения, наклонности, инстинкти, несъмнѣнно принадлѣжжтъ къмъ миналитѣ социални фазиси— варварския, дивашкия, на кажи и къмъ, животинский дори. Тъй напр., людоѣдството, както казахми пó-горѣ, не изчезва изведнъжъ, а само мѣни постьпенно характера си: като губи физеологическия си характеръ, то приема характеръ юридически или религиозенъ. Робството са е запазило почти до нашитѣ дни между народи, които брожтъ себе си за напълно цивилизовани, макаръ отъ туй никакъ и да не слѣдва, че, напр., негритѣ отъ централна Африка, римлянитѣ, срѣдневѣковнитѣ европейци, или съврѣменнитѣ сѣвероамирикански и бразил-